KATARZYNA CZECH
KRZYSZTOF SZOSTEK

TAJEMNICE NASZYCH PRZODKÓW

REKONSTRUKCJA PROCESU ODSTAWIENIA OD PIERSI W ŚWIETLE ZINTEGROWANYCH BADAŃ ANTROPOLOGICZNYCH

Spis treści

Wprowadzenie **7**

Rozdział 1. Karmienie piersią **21**

1.1. Anatomia piersi, skład mleka i charakterystyka karmienia 21

1.2. Znaczenie karmienia naturalnego dla zdrowia matki i dziecka 27

1.3. Znaczenie karmienia w kontekście rozwoju populacji 28

1.4. Metody badań procesu odstawienia od piersi w antropologii 30

Rozdział 2. Charakterystyka materiału osteologicznego **32**

2.1. Kości 32

2.2. Zęby 37

Rozdział 3. Paleodemografia **41**

3.1. Problematyka pracy z materiałem dziecięcym 43

3.2. Paleodemograficzne badania dzieci 45

3.3. Analiza paleodemograficzna a określanie czasu odstawienia dziecka od piersi 47

Rozdział 4. Krzywe wzrastania **49**

4.1. Informacje ogólne 49

4.2. Przyczyny zaburzeń wzrostu organizmu 50

4.3. Pytania i problemy w analizie krzywych wzrastania 54

Rozdział 5. Hipoplazja szkliwa **56**

5.1. Hipoplazja szkliwa w badaniach antropologicznych 56

5.2. Powstanie hipoplazji szkliwa 58

5.3. Przyczyny powstania i klasyfikacja zmian hipoplastycznych 59

5.4. Metody analizy liniowej hipoplazji szkliwa 61

5.5. Hipoplazja liniowa w badaniach czasu odstawienia od piersi 64

Rozdział 6. Izotopowe analizy szkieletu **65**

6.1. Diageneza 66

6.2. Izotopy azotu – $\delta^{15}N$ 69

6.3. Izotopy węgla – $\delta^{13}C$ 73
6.4. Izotopy tlenu – $\delta^{18}O$ 78

Rozdział 7. Cele badań 83

Rozdział 8. Tło archeologiczne. Sanok 84

Rozdział 9. Materiały i metody 91
9.1. Analiza paleodemograficzna 91
9.2. Krzywe wzrastania 93
9.3. Analiza hipoplazji szkliwa 94
9.4. Analizy izotopowe 97
9.5. Badania stopnia kontaminacji próbki 98

Rozdział 10. Wyniki i dyskusja 99

Rozdział 11. Paleodemografia 103

Rozdział 12. Krzywe wzrastania kości długich 115
12.1. Analiza krzywych wzrastania kości długich 117
12.2. Tempo wzrastania kości długich 127

Rozdział 13. Hipoplazja szkliwa 133
13.1. Zęby jako materiał badawczy 133
13.2. Występowanie zmian hipoplastycznych w populacji 136
13.3. Czas powstania liniowej hipoplazji szkliwa 141
13.4. Długość trwania czynników stresogennych 149
13.5. Liniowa hipoplazja a ocena momentu odstawienia od piersi 152

Rozdział 14. Analizy biofizyczne 157
14.1. Kontaminacja i procesy tafonomiczne 158
14.2. Izotopy tlenu 160
14.3. Izotopy azotu i węgla 161
14.3.1. Model I – analiza grupowa 168
14.3.2. Model II – analiza indywidualnych przebiegów zmian izotopowych 173
14.3.3. Model III – analiza matematyczna 181

Zakończenie 186

Podsumowanie 203

Wnioski 205

Streszczenie 207

Bibliografia 208

Przedstawiona w opracowaniu wiedza dobrze udokumentowała niepodważalny fakt, że karmienie piersią potomstwa to biologiczna norma dla gatunku człowieka, gdyż wynika z naturalnej konsekwencji ciąży, porodu oraz opieki nad potomstwem. Wiedza ta z różnych względów nie zawsze dociera do wszystkich współczesnych matek, gdyż mimo obowiązujących zaleceń karmienie wyłącznie piersią do co najmniej 6 miesiąca życia dziecka wykazuje tendencję spadkową. Czego zatem możemy się dowiedzieć o karmieniu piersią od naszych przodków obserwujących bezpieczną naturę żywienia małych dzieci i nie znających sztucznych zastępczych mieszanek mlecznych? Jest to pytanie, na które otrzymujemy wyczerpującą odpowiedź w omawianej monografii. Zaletą monografii jest także interesująco zredagowany tekst, sprawiający, że dzieło czyta się z zaciekawieniem i przyjemnością.

prof. dr hab. Jadwiga Charzewska

Sposób odżywiania w pierwszych etapach życia człowieka odgrywa niezwykle ważną rolę w prawidłowym rozwoju zarówno fizycznym, jak i psychicznym. Najlepszym pokarmem w tym okresie jest mleko matki, które dostarcza wszystkich niezbędnych składników do prawidłowego rozwoju dziecka. Zaprzestanie karmienia naturalnego jest istotną zmianą z punktu widzenia rozwoju biologicznego i często wiąże się ze zwiększoną podatnością na występowanie chorób wieku dziecięcego. Podobnie było w populacjach historycznych, gdzie stres związany ze zmianą diety był czynnikiem zwiększonej śmiertelności wśród dzieci. Monografia porusza ważne i aktualne zagadnienia dotyczące żywienia dzieci w populacjach pradziejowych i historycznych. Pozwala czytelnikowi dostrzec złożoność tego procesu zarówno w kontekście badania przeszłości, jak i czasów współczesnych. Opracowanie nie ogranicza się jedynie do omówienia biologii tego zjawiska, ale osadza je w szerokim kontekście kulturowym, co wzbogaca pracę także w aspekcie humanistycznym. Sądzę, że monografia może służyć jako doskonała baza metodyczna w badaniach dotyczących zjawiska odstawienia dzieci od piersi.

dr Beata Cienkosz-Stepańczak

ISBN 978-83-8281-153-7

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego